

บทที่ 3

กฎหมายที่เกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทคดีอาญาโดยสันติวิธี

การระงับข้อพิพาทในคดีอาญาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น คือความพยายามทำให้ข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในชุมชนยุติลง หรือบรรเทาความรุนแรงด้วยการประสานงาน ซึ่งสามารถกระทำได้โดยการดำเนินการเอง หรือส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคนในชุมชนตามรูปแบบวิธีการเชิงสมานฉันท์ หรือวิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรง อาจเป็นในรูปกระบวนการหรือวิธีการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลด้วยกัน บุคคลหรือระหว่างบุคคลกับระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชน ระหว่างชุดระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชนกับระเบียบกฎเกณฑ์ของรัฐก็ได้ อันเป็นวิธีการจารีตประเพณีหรือวิธีการท้องถิ่นรูปแบบต่างๆ เข้าช่วยแก้ไขให้ปัญหาได้ยุติในชุมชน การมีส่วนร่วมกันของสมาชิกภายในชุมชน เพื่อสร้างความตระหนักต่อข้อพิพาทหรือความเสียหายแก่ผู้กระทำผิดที่ไปสู่การเยียวยาความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมทั้งทางร่างกาย ทรัพย์สิน และความสัมพันธ์ รวมทั้งสร้างแผนความรับผิดชอบหรือสัญญาข้อตกลงที่เป็นไปได้สำหรับผู้กระทำผิดหรือสำหรับทั้งสองฝ่ายร่วมกันอันนำไปสู่ผลลัพธ์แห่งความสมานฉันท์ของสังคม/ชุมชนในที่สุด โดยใช้หลักเกณฑ์การ ไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง การประนอมข้อพิพาท หรือการดำเนินการใดๆ ทั้งที่เป็นทางการหรืออาจไม่เป็นทางการก็ได้ ในปัจจุบันมีปัญหาทางกฎหมายในด้านต่างๆ มากมาย ทั้งปัญหาอาชญากรรมในรูปแบบต่างๆ ที่มีความซับซ้อนขึ้น ปัญหาทางด้านสังคมซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มที่ต่างคนต่างอยู่มากขึ้น ปัญหาเศรษฐกิจที่ค่าครองชีพสูงขึ้นทำให้คนในสังคมต้องดิ้นรนทำงานให้มากขึ้น หรือแม้กระทั่งปัญหาทางการเมืองคนที่ในสังคมปัจจุบันตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น

เนื่องจากการระงับข้อพิพาทคดีอาญาโดยคณะกรรมการหมู่บ้านนั้น ก็คือความพยายามทำให้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนยุติลงหรือบรรเทาความรุนแรงด้วยการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมระงับข้อพิพาทต่างๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นกิจกรรมอาจเป็นในรูปกระบวนการหรือวิธีการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลด้วยกัน บุคคลหรือระหว่างบุคคลกับระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชน ระหว่างชุดระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชนกับระเบียบกฎเกณฑ์ของรัฐก็ได้ โดยอาศัยผู้เฒ่า ผู้แก่ อันเป็นวิธีการจารีตประเพณีหรือวิธีการท้องถิ่นรูปแบบต่างๆ เข้าช่วยแก้ไขให้ปัญหาได้ยุติในชุมชน อันเป็นการมีส่วนร่วมกันของสมาชิกภายในชุมชนนั้นๆ เพื่อสร้างความตระหนักต่อความขัดแย้ง หรือความเสียหายแก่ผู้กระทำผิดที่ไปสู่การเยียวยาความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมทั้งทางร่างกาย ทรัพย์สิน และความสัมพันธ์ รวมทั้งสร้างแผนความรับผิดชอบหรือสัญญาข้อตกลงที่เป็นไปได้สำหรับผู้กระทำผิด

หรือสำหรับทั้งสองฝ่ายร่วมกันอันนำไปสู่ผลลัพธ์แห่งความสมานฉันท์ของสังคมหรือชุมชนในที่สุด โดยใช้หลักเกณฑ์การไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง การประนอมข้อพิพาท หรือการดำเนินการใดๆ ทั้งที่เป็นทางการหรืออาจไม่เป็นทางการก็ได้

3.1 กฎหมายที่เกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทคดีอาญาโดยสันติวิธีในต่างประเทศ

3.1.1 กฎหมายที่เกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทคดีอาญาโดยสันติวิธีในสาธารณรัฐฟิลิปปินส์

เนื่องจากสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ได้ยอมรับยกย่องว่ามีลักษณะของการระงับข้อพิพาทที่มาจากจารีตประเพณีของผู้นำที่เป็นผู้อาวุโส และผู้นำหมู่บ้านจะเป็นผู้ประนอมข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน แม้ว่าจะมีสถาบันศาลเกิดขึ้นแล้วก็ตาม ประชาชนบางส่วนก็ยังนิยมวิธีการประนอมข้อพิพาทอย่างไม่เป็นทางการมากกว่าการนำคดีเข้าสู่การพิจารณาของศาลเสียอีก แต่อย่างไรก็ตามในประเทศฟิลิปปินส์ก็ได้มีการพัฒนาทางกฎหมายออกมารองรับการระงับข้อพิพาทโดยชุมชนในรูปแบบ “ที่เป็นทางการ” เนื่องจากคดีชั้นศาลทำให้คุณภาพความยุติธรรมเสื่อมลง และประกอบกับการตั้ง “คณะกรรมการหมู่บ้าน” หรือ “บารังเก” ขึ้นทั่วประเทศ เพื่อให้มีการพิจารณาระงับข้อพิพาทของคนในพื้นที่หรือชุมชนเดียวกันด้วยตนเอง¹

ต่อมาประธานาธิบดี เฟอร์ดินาน มาร์คอส (Ferdinand E. Marcos) ออกคำสั่งที่ 1508 เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน ค.ศ. 1976 เรียกว่า Katarungang Pambarangay Law ซึ่งเป็นกฎหมายที่ก่อตั้งระบบการประนอมข้อพิพาทในระดับหมู่บ้านขึ้น การปฏิบัติงานตามคำสั่งนี้เป็นหน้าที่รับผิดชอบของกระทรวงรัฐบาลท้องถิ่น โดยมีอำนาจในการออกกฎหมายและระเบียบร่วมกับรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรม ซึ่งก็กฎระเบียบที่ออกโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมครอบคลุมถึงการดำเนินการประนอมข้อพิพาทในระดับหมู่บ้านในสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ทั่วทั้งประเทศกว่า 40,000 หมู่บ้านการระงับข้อพิพาทในชุมชน โดยการประนอมข้อพิพาทของฟิลิปปินส์นั้น มีลักษณะเป็นการประนอมข้อพิพาทที่ดำเนินการโดยภาครัฐส่งเสริมให้มีการจัดตั้งการใช้การประนอมข้อพิพาทระดับหมู่บ้าน โดยมีกฎหมายและระเบียบแนวทางปฏิบัติอย่างชัดเจน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรมของประเทศ และสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ และเพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญที่ว่า เพื่อพัฒนาและรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี จารีตประเพณีของชาวฟิลิปปินส์และสถาบันครอบครัวในฐานะและระเบียบทางสังคม จึงถือได้ว่า “Lupong Tagapayapa” หรือ “Lupong” นั้นเป็นหน่วยงานของภาครัฐที่มาจากความร่วมมือร่วมของชุมชนเข้ามาทำหน้าที่ประนอมข้อพิพาท โดยหลักก็จะมีผู้นำหมู่บ้านและสมาชิกผู้นำหมู่บ้านแต่งตั้ง

¹ บุญกานัญจน์ อินทรบุตร. (2551). การระงับข้อพิพาททางอาญาโดยชุมชน. วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. หน้า 72-75.

ขึ้นในทุก 2 ปี มีจำนวนประมาณ 10-20 คน โดยการระงับข้อพิพาททางอาญาในกรณีผู้นำหมู่บ้านไม่สามารถระงับได้ คู่กรณีก็จะเลือกบุคคลจากบัญชีรายชื่อ Lupong จำนวน 3 คน เรียกว่า “Pangket” เข้ามามีส่วนร่วมระงับข้อพิพาทคดีอาญาอีกครั้งหนึ่ง

สำหรับรูปแบบและวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาในชุมชนของสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ นับได้ว่าเป็นรูปแบบที่เป็น “กระบวนการที่เป็นทางการ” เกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทในชุมชนเมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้น คู่กรณีที่มีข้อพิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสนอข้อพิพาทไปยังผู้นำหมู่บ้าน เพื่อดำเนินการประนอมข้อพิพาทในข้อพิพาททางอาญาที่จะเข้าสู่กระบวนการประนอมข้อพิพาทนั้นได้ มีการกำหนดไว้ว่า เมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้นทั้งข้อพิพาททางแพ่งหรือทางอาญาในความผิดที่เป็นอาชญากรรมโดยธรรมชาติ ตามประมวลกฎหมายอาญาฟิลิปปินส์ มาตรา 266 เกี่ยวกับฐานความผิด การทารุณเป็นเหตุให้ได้รับบาดเจ็บ หรือในมาตรา 309 กรณีการลักทรัพย์ในกรณีที่มูลค่าของทรัพย์ไม่เกิน p. 50.00 ทั้งที่เป็นความผิดอาญาแผ่นดินและความผิดอันยอมความได้ โดยส่วนใหญ่เป็นความผิดที่มีโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 1 ปี และปรับไม่เกิน 5,000 เปโซฟิลิปปินส์ โดยอาศัยการรับรู้ข้อเท็จจริงเป็นสิ่งสำคัญ รวมทั้งการตรวจสอบการได้มาซึ่งพยานหลักฐาน โดยกฎหมายของสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ได้บัญญัติให้จัดตั้ง “คณะกรรมการประนอมข้อพิพาท” ซึ่งมีอำนาจออกหมายเรียกคู่กรณีหรือพยานมาพบ หากคู่กรณีหรือพยานไม่ปฏิบัติตามก็ถือว่าละเมิดอำนาจของคณะกรรมการประนอมข้อพิพาทและจะถูกลงโทษ โดยศาลจังหวัดหรือเทศบาลของสาธารณรัฐฟิลิปปินส์

นอกจากนั้นในสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ยังมีขั้นตอนและวิธีการทางปฏิบัติ ผู้ที่ประนอมข้อพิพาทต้องเสนอคำร้องไปยังผู้นำหมู่บ้าน ภายในวันทำการถัดไปนับแต่วันที่ได้รับคำร้อง ผู้นำหมู่บ้านจะเรียกให้คู่กรณีพิพาททั้งสองฝ่ายมาพบต่อหน้าต่อคนเพื่อประนีประนอมเรื่องที่พิพาทกันอยู่ ผู้นำหมู่บ้านมีเวลา 15 วัน นับจากวันที่ที่ที่พบกันครั้งแรกของคู่กรณี เพื่อประนอมข้อพิพาท ในระหว่างนี้ ผู้นำหมู่บ้านอาจเรียกคู่กรณีมาพบกันอีกได้ในกรณีที่การระงับข้อพิพาทเกิดผลสำเร็จ หากคู่กรณีไม่ปฏิเสธภายใน 10 วัน นับแต่วันที่การระงับข้อพิพาทเกิดผล การวินิจฉัยนั้นจะเกิดผลบังคับ และมีผลเช่นเดียวกันกับคำพิพากษาของศาล แต่หากไม่เป็นผลสำเร็จ ผู้นำหมู่บ้านก็อาจจะส่งกรณีพิพาทไปให้คณะข้อพิพาท (Pangket) เพื่อทำการประนอม คณะผู้ประนอมประกอบด้วยสมาชิกปกติ จำนวน 3 คนและสมาชิกสำรอง 1 คน ซึ่งเลือกโดยความยินยอมของคู่กรณีหรือโดยการจับสลากจากบรรดารายชื่อของสมาชิกคณะกรรมการประนอมข้อพิพาทระดับหมู่บ้าน (Lupong) ผู้นำหมู่บ้านจะเป็นผู้กำหนดวันและเวลา เพื่อให้คณะผู้ประนอมมาประชุมกันเพื่อประนอมข้อพิพาท โดยจะแจ้งให้สมาชิกของคณะประนอมทราบรวมทั้งหมายเรียกคู่กรณีพร้อมทั้งพยานในการประชุม วันเวลาในการประชุมไม่ควรช้ากว่า 3 วัน จากวันที่ได้ตั้งขึ้น โดยสมาชิกของ

คณะผู้ประนามจะทำการคัดเลือกผู้เป็นประธานและเลขานุการ คณะผู้ประนามอาจจัดให้มีการประชุมขึ้นหลายครั้งเท่าที่จำเป็นตามที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับการประนามมีระยะเวลา 15 วัน เว้นแต่คดีเกี่ยวกับศีลธรรมจะขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของคณะผู้ประนาม ในกรณีที่การระงับข้อพิพาท ประสบผลสำเร็จขึ้นหาคู่กรณี ไม่ปฏิเสธ ใน 10 วันก็มีผลผูกพัน

ผลการที่คณะกรรมการผู้ประนามข้อพิพาท ดำเนินการระงับข้อพิพาทคดีอาญาไม่เป็นผลสำเร็จ หรือหลังจากที่ระยะเวลาการประนามสิ้นสุดลงแล้วเลขานุการของคณะผู้ประนามข้อพิพาท ระดับท้องถิ่น หรือคณะผู้ประนามจะออกใบรับรองว่าการประนามไม่เป็นผล โดยให้ประธานของ คณะกรรมการประนามหรือประธานคณะกรรมการลงนามเป็นพยาน ใบรับรองนี้เป็นสิ่งจำเป็น ต้องมีการนำกรณีพิพาทนั้น ไปยื่นฟ้องต่อศาล หรือหน่วยงานของรัฐอื่นๆ เพื่อให้มีคำวินิจฉัย ในการประนามข้อพิพาททางอาญานั้น ห้ามมิให้คู่กรณีมีผู้ปรึกษาทางกฎหมายหรือตัวแทนเว้นแต่คู่พิพาท เป็นผู้เยาว์หรือผู้ไร้ความสามารถ เหตุผลที่ห้ามก็เพื่อให้การระงับข้อพิพาทมีความคล่องตัวมากขึ้น โดยอาศัยสมมติฐานที่ว่า ความช่วยเหลือหรือการแทรกแซงโดยที่ปรึกษากฎหมายหรือตัวแทนจะ ลดโอกาสในการประนามข้อพิพาทได้สำเร็จ โดยทฤษฎีแล้วเมื่อคู่กรณีได้รับความช่วยเหลือจาก บุคคลภายนอก จะก่อให้เกิดความเป็นปฏิปักษ์แก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้การระงับข้อพิพาทยุ่งยาก ซับซ้อนยิ่งขึ้น

หากผลเกิดแก่คู่กรณีที่สามารถตกลงกันได้ ข้อตกลงทุกอย่างต้องบันทึกเป็นลายลักษณ์ อักษรและลงลายมือชื่อของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย โดยมีประธานการประนามหรือหัวหน้าคณะผู้ ประนามเป็นผู้ลงนามเป็นพยานแล้วแต่กรณี ซึ่งการประนามข้อพิพาทนั้นเป็นเงื่อนไขที่จะต้อง ดำเนินการก่อนจึงจะนำคดีฟ้องกันได้ คดีที่อยู่ในอำนาจของสภาคณะกรรมการประนามข้อพิพาท ของหมู่บ้าน โดยหลักไม่อาจที่จะนำมาฟ้องโดยศาลหรือในหน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาลเพื่อทำการ พิพากษาชี้ขาดได้ เว้นแต่ว่าคู่กรณีได้มาเผชิญหน้ากันต่อหน้าประธานคณะกรรมการประนามข้อ พิพาทระดับหมู่บ้าน หรือต่อหน้าหัวหน้าคณะผู้ประนามแล้วปรากฏว่าบุคคลดังกล่าวไม่สามารถ ระงับข้อพิพาทได้สำเร็ว

3.1.2 กฎหมายที่เกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทคดีอาญาโดยสันติวิธีในสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว

ในการศึกษาครั้งนี้ขอใช้คำเรียกสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยใช้คำย่อว่า “สปป.ลาว” ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 ได้มีการรับรองกฎหมายหลายฉบับมีทั้งรัฐธรรมนูญฉบับแรกใน ระบบประชาธิปไตยประชาชน กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายอาญาด้วย เป็นต้นและได้ใช้ถึงปัจจุบัน โดยสปป.ลาว ในปัจจุบันเป็นระบบ Civil Law ตามระบบไต่สวนผสมผสานทั้งแนวคิดจากระบบฝรั่งเศสและแนวคิดของระบบสังคมนิยม โดยได้

มีการปรับใช้เอาในส่วนที่ดี เพื่อความเหมาะสมกับวัฒนธรรม จารีตประเพณีและการดำรงชีวิตของประชาชนลาว ซึ่งกฎหมายของ สปป.ลาว เกิดตามหลักประชาธิปไตยประชาชน โดยมีพรรคประชาชนปฏิวัติลาวเป็นแกนนำตามระบบสังคมนิยม² โดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายออกมารองรับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินคดีอาญา

การที่สปป.ลาวมีการระงับข้อพิพาทโดยประชาชน ชุมชนมาเป็นระยะเวลาานาน โดยอาศัยผู้นำในชุมชน ผู้อาวุโสของชุมชน โดยมีทุนทางสังคม คือจารีต วัฒนธรรม และประเพณีของคนลาว รวมทั้งอุปนิสัยใจคอที่เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ สปป.ลาว จึงได้มีกฎหมายที่ใช้คดีที่เข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมทางศาลจะต้องผ่านกระบวนการระงับข้อพิพาทโดยการไกล่เกลี่ยกันในชุมชน โดยหน่วยงานไกล่เกลี่ยในชุมชนมาก่อน ซึ่งมีผลให้จำนวนคดีที่ขึ้นศาลมีเพียง 250 คดี ต่อปี แต่ สปป.ลาว ก็ยังมีการส่งเสริมการไกล่เกลี่ยการระงับข้อพิพาทโดยมีปัจจัยหลายประการที่ส่งเสริมให้เกิดการระงับข้อพิพาทกันในชุมชน โดยที่ สปป.ลาวเป็นประเทศด้อยพัฒนา ประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน การคมนาคมเดินทางไปมาไม่สะดวกเพราะเขตพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา หากต้องมียศความขึ้นศาลจะมีความลำบากในการเดินทางและต้องใช้เวลามากในการเดินทาง รวมทั้ง สปป.ลาว ยังดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมและค่านิยมที่ยึดมั่น ในหลักพุทธศาสนาและหลักคุณธรรมในการดำเนินชีวิต จึงค่อนข้างเป็นจุดแข็งให้สามารถใช้การระงับข้อพิพาทโดยชุมชน โดยการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทเมื่อเกิดคดีได้เกือบทั้งหมด และค่าใช้จ่าย อาทิกำธรรมเนียมในการฟ้องร้องต่อศาลจะสูงมาก ประชาชนจะกลัวการนำคดีเข้าสู่การพิจารณาของศาล จึงเป็นปัจจัยให้คู่กรณีใช้การระงับข้อพิพาทโดยการไกล่เกลี่ยกันในชุมชน

ส่วนของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการระงับข้อพิพาทโดยชุมชน ได้แก่กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 53 และมาตรา 54 ในการให้ระงับข้อพิพาททั้งทางแพ่งและรวมทั้งอาญา โดยหลักการว่าให้ผู้ใหญ่บ้านจะทำการไกล่เกลี่ยคู่กรณีพิพาทกันก่อนการขึ้นฟ้องต่อศาลก็ได้ ตามการร้องขอของขอคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยให้ผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะไกล่เกลี่ยตามหลักการรวมศูนย์ประชาธิปไตย คือการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในองค์การปกครองระดับหมู่บ้านจะต้องเป็นหมู่คณะ แต่ถ้าจะให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นผู้ไกล่เกลี่ยแล้วก็จะไม่ยึดถือหลักการนี้ได้และต้องเป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญาที่ยอมความได้ตามมาตรา 22 แห่งกฎหมายอาญาของ สปป.ลาว ซึ่งได้กำหนดบรรดาอาญาความผิดอันยอมความได้ ซึ่งจำเป็นต้องมีคำฟ้องของผู้เสียหายไว้คือ กรณีการกระทำผิดไม่เป็นอันตรายร้ายแรงต่อสังคม ถ้าไม่มีคำฟ้องของผู้เสียหายก็จะดำเนินคดีไม่ได้ เช่น การทำร้ายร่างกายระหว่างญาติใกล้ชิดที่ไม่มี

² บุญยกาญจน์ อินทรบุตร. (2551). การระงับข้อพิพาททางอาญาโดยชุมชน. วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. หน้า 76-82.

ขาดแคลนสาหัส การฉ้อโกง การใส่ร้าย การป้อยค่า การหมิ่นประมาทจากสบหรือชื่อเสียงของผู้เสียชีวิต การกระทำผิดต่อกรรมสิทธิ์ส่วนตัวของญาติใกล้ชิด การล่วงละเมิดเคหะสถาน และการล่วงละเมิดความลับส่วนตัว เป็นต้น และได้กำหนดผลของการ โกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทนั้น เมื่อคู่ความตกลงประนีประนอมยอมความกันแล้วทุกครั้งให้ทำเป็นสัญญาประนีประนอมยอมความเพื่อเป็นหลักฐาน ซึ่งสัญญาจะสมบูรณ์เมื่อคู่สัญญากระทำโดยสมัครใจ มิได้ถูกบังคับและถูกค้ำประกันเงื่อนไขของสัญญา ตามกฎหมายว่าด้วยข้อผูกพันในสัญญา ที่ได้กำหนดเงื่อนไขของสัญญาไว้ในมาตรา 5 คือ ความสมัครใจของคู่สัญญา ความสามารถทางด้านการประพฤติของคู่สัญญา วัตถุประสงค์ของสัญญาต้องชัดเจนมีจริงและถูกต้องตามกฎหมาย เหตุผลของสัญญาต้องถูกต้องตามกฎหมาย รูปการของสัญญาต้องสอดคล้องกับการกำหนดกฎหมาย และด้วยความสำคัญของการระงับข้อพิพาทโดยการ โกล่เกลี่ยในท้องถิ่น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมจึงออกเป็นข้อตกลงฉบับที่ 304/กย ลงวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2540 ว่าด้วยการจัดตั้งและเคลื่อนไหวกองหน่วยงาน โกล่เกลี่ยระดับหมู่บ้าน ซึ่งมีบทบาทช่วยส่งเสริมองค์กรปกครองระดับหมู่บ้านในการ โกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้น ในหมู่บ้านของตน เพื่อเป็นการเพิ่มขึ้นของหลักนิติธรรมและส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิ ผลประโยชน์ของพลเมือง เพื่อเผยแพร่ระเบียบกฎหมาย ทั้งประสานงานกับบรรดาองค์กรการยุติธรรมและองค์กรอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนั้น สำหรับรูปแบบการดำเนินคดีอาญาที่เกิดขึ้นในชุมชน สามารถดำเนินการได้โดยวิธีการระงับข้อพิพาทคดีอาญาโดยชุมชน ซึ่งบุคคลที่จะเข้ามาโกล่เกลี่ยในหมู่บ้านได้นั้น จะต้องจัดตั้งขึ้นมาเป็น “คณะกรรมการชุมชน” โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าคณะ โดยตำแหน่งและยังมีตัวแทนจากหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นสหพันธ์สตรี ชายหนุ่ม และผู้ทรงคุณวุฒิภายในหมู่บ้าน ประกอบเป็นคณะขึ้นมา โดยกระทรวงยุติธรรมได้มอบหมายให้หน่วยงานยุติธรรมระดับอำเภอเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบและให้ความคุ้มครอง โดยกำหนดรูปแบบการ โกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทของ สปป.ลาว มี 3 รูปแบบ คือการ โกล่เกลี่ยเฉพาะคดีเด็ก การ โกล่เกลี่ยทางแพ่ง และการ โกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งในหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาททางอาญาด้วย ในส่วนนี้ผู้วิจัยขอกล่าวถึงเฉพาะการ โกล่เกลี่ยรูปแบบที่สาม คือการ โกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งในหมู่บ้านเท่านั้น ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของแผนกยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม โดยมีรายละเอียดที่น่าสนใจ ได้แก่

3.1.2.1 หน่วยงาน โกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งพื้นบ้าน ประกอบด้วย นายบ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) โดยตำแหน่ง เป็นหัวหน้า ผู้เป็นหัวหน้าแนวโฮมบ้าน (แกนนำหมู่บ้าน) ผู้เป็นหัวหน้าสหพันธ์แม่หญิงบ้าน (ผู้แทนกลุ่มสตรีของหมู่บ้าน) และผู้เป็นหัวหน้ากลุ่มสาวหนุ่มในบ้าน เป็นคณะอย่างละ 1 คน และผู้ทรงคุณวุฒิ (ชาวบ้านจะเป็นผู้คัดเลือก) อีกจำนวน 1-3 คน เป็นคณะ โดย

คณะที่ประกอบเป็นคณะไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งพื้นบ้านต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติดีเป็นที่ไว้วางใจ เป็นแบบอย่างเป็นผู้เสียสละเพื่อส่วนรวมและประเทศ ซึ่งวาระของหน่วยงานไกล่เกลี่ยนี้จะมีวาระของนายบ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) เดิม นายบ้านมีวาระ 2 ปี ปัจจุบันการแก้ไขกฎหมาย นายบ้านมีวาระ 3 ปี ซึ่งมาจากการเลือกตั้งของประชาชน โดยนายเมือง (นายอำเภอ) เป็นผู้แต่งตั้ง และสามารถได้รับการที่วาระก็ได้ โดยหน่วยไกล่เกลี่ยระดับหมู่บ้านมีสิทธิและหน้าที่ดังนี้

- (1) เข้าร่วมในการศึกษา เผยแพร่ระเบียบกฎหมายต่างๆ และอบรมพลเมืองให้เคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย
- (2) ให้ความช่วยเหลือและร่วมมือในบังคับคดีของศาลคดีแพ่ง และคดีอาญาเกี่ยวกับคำสินไหมทดแทน
- (3) ไกล่เกลี่ยคดีแพ่งเกี่ยวกับหนี้ ทรัพย์สิน สายสัมพันธ์ครอบครัว (ยกเว้นคดีหย่า) และอื่นๆ
- (4) ไกล่เกลี่ยคดีความได้ และเมื่อมีคำฟ้องของผู้เสียหาย เช่น การทำร้ายร่างกาย ระหว่างญาติใกล้ชิดที่ไม่สาหัส การนิทา การใส่ร้าย การลักทรัพย์ที่ราคาไม่สูง การกระทำผิดต่อกรรมสิทธิ์ส่วนตัวของญาติใกล้ชิด การหมิ่นประมาทชื่อเสียงของผู้ตาย การล่วงละเมิดเคหสถาน การล่วงละเมิดความลับส่วนตัว ทะเลาะวิวาท แต่หน่วยไกล่เกลี่ยระดับหมู่บ้านไม่มีสิทธิที่จะเรียกค่าปรับหรือไม่มีสิทธิที่จะลงโทษทางอาญาได้
- (5) ช่วยเหลือศึกษาอบรมผู้กระทำความผิดที่ได้รับการปล่อยตัว ตามการพิพากษาของศาลซึ่งได้มอบให้องค์กรของรัฐหรือสังคมสืบต่อศึกษาอบรม
- (6) ติดตามคูกรณีที่ไม่ปฏิบัติตามสัญญา
- (7) หน่วยงานไกล่เกลี่ยไม่ได้รับเงินเดือนเหมือนพนักงานของรัฐแต่มีสิทธิได้รับใบย่อง (หนังสือยกย่องชมเชย)
- (8) หน่วยงานไกล่เกลี่ยมีสิทธิเรียกค่าธรรมเนียมในการไกล่เกลี่ยจากคูกรณีสูงสุดไม่เกินคนละ 5,000 กีบหรือประมาณ 20 บาท (ปัจจุบัน 1,000 กีบเท่ากับ 4 บาท) โดยนำเงินค่าธรรมเนียมที่ได้ดังกล่าวมาเป็นสวัสดิการ วัสดุ อุปกรณ์ เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานเช่น ค่าเอกสาร

3.1.2.2 แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับวิธีการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งพื้นบ้าน เมื่อได้รับการแจ้งข้อไกล่เกลี่ยจากคูกรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ว่ามีความประสงค์จะเข้าสู่ระบบการไกล่เกลี่ยแล้วคณะไกล่เกลี่ยต้องทำหน้าที่หาข้อมูล พยาน เท่าที่ทำได้ หรือคณะไกล่เกลี่ยจะมอบให้อาสาสมัครป้องกันหมู่บ้าน จำนวน 2 คน ร่วมกันเป็นผู้ไปทำการหาข้อมูลในการเก็บข้อมูลจะต้องทำการบันทึกเพื่อมอบให้แก่คณะไกล่เกลี่ย หลักจากนั้นจะเชิญคูกรณี พร้อมทั้งพยาน เพื่อดำเนินการไกล่เกลี่ยภายใน

7 วัน ตั้งแต่วันที่ได้รับแจ้ง สำหรับ วัน เวลา สถานที่ หน่วยใกล้เคียงจะเป็นผู้กำหนดว่าจะเป็นวันใด ในขณะที่ดำเนินการ ไกล่เกลี่ย ซึ่งจะต้องไม่ใช่บ้านของคู่กรณี พยานในการไกล่เกลี่ยไม่สามารถพูดหรือออกความเห็นใดๆ ทั้งสิ้นในวันทำการไกล่เกลี่ย คณะใกล้เคียงจะต้องมาอย่างน้อย 3 คน จึงจะถือว่าครบองค์ประชุม หากนายบ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) ไม่สามารถมาได้ในวันนั้นให้ที่ประชุมคัดเลือกบุคคลผู้อาวุโสเป็นประธานได้ และก่อนถึงวันไกล่เกลี่ย คณะใกล้เคียงต้องประชุมเพื่อหาประเด็นข้อขัดแย้ง และแนวทางในการประชุมระงับข้อพิพาทกันก่อน เพื่อให้กระบวนการไกล่เกลี่ยไม่เสียเวลา โดยปกติการไกล่เกลี่ยแต่ละครั้งจะไม่เกิน 2 ชั่วโมง และหากในวันทำการไกล่เกลี่ย คู่กรณีมีอาการได้เถียงกันคณะใกล้เคียงจะเลิกไกล่เกลี่ยทันที และจะหาโอกาสอีก 1 ครั้ง เป็นครั้งสุดท้ายที่จะทำการไกล่เกลี่ย การไกล่เกลี่ยจะทำการอย่างรวดเร็วไม่เกิน 2 ครั้ง เพราะหากยืดเยื้อจะไม่เกิดผลดีต่อคู่กรณีและหากไกล่เกลี่ย 2 ครั้งถ้าไม่สามารถยุติข้อขัดแย้งได้ คณะใกล้เคียงจะยกเลิกการไกล่เกลี่ย ถือว่าการไกล่เกลี่ยไม่ประสบผลสำเร็จ คณะใกล้เคียงจะทำการจดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน 2 ส่วนคือเก็บไว้ที่นายบ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) และอีกส่วนมอบให้เป็นหลักฐานแก่คู่กรณีเพื่อนำเข้าสู่กระบวนการกฎหมายโดยยื่นต่อศาลต่อไป

ข้อสังเกตที่น่าสนใจอีกประการ สำหรับการไกล่เกลี่ยควรจะต้องทำการบันทึกเป็นหลักฐานทุกครั้งและอ่านให้คู่กรณีทั้งสองฟัง และลงลายมือชื่อทุกครั้งด้วย โดยการไกล่เกลี่ยแต่ละครั้งผู้ยื่นฟ้องจะต้องจ่ายค่าธรรมเนียมเป็นเงิน 5,000 บาท หากการไกล่เกลี่ยเป็นผลสำเร็จจะต้องมีการลงบันทึกตามแบบของทางราชการ โดยระบุข้อปฏิบัติตามสัญญา กำหนดวิธีการปฏิบัติไว้กรณีไม่ปฏิบัติตามสัญญา เช่น เพิ่มอัตราค่าเช่า หากไม่ปฏิบัติตามสัญญา คณะใกล้เคียงจะทำการบันทึกเพื่อนำคดีเข้าสู่กระบวนการกฎหมายต่อไป เช่น หากกำหนดให้มีการชำระหนี้ต้องชำระหนี้ต่อหน้าคณะใกล้เคียง เพื่อคณะใกล้เคียงจะได้ทำการบันทึกไว้เป็นหลักฐาน ซึ่งคณะใกล้เคียงสามารถทวงถามเหตุผลของการไม่ปฏิบัติตามนั้นและหากยังไม่ปฏิบัติอีกผู้เสียหายจะไปฟ้องร้องที่ศาลประชาชนอำเภอต่อไป โดยคำฟ้องที่ยื่นไปยังศาลประชาชนอำเภอต้องมีความคิดเห็นต่อข้อพิพาทดังกล่าวของผู้ใหญ่บ้านและลงลายมือชื่อเป็นหลักฐานเสมอ

3.1.2.3 แนวทางส่งเสริมองค์ความรู้ให้แก่ชุมชน การให้ความรู้แก่ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งพื้นบ้านเป็นความรับผิดชอบของแผนกยุติธรรม กระทรวงยุติธรรมในการอบรมคณะใกล้เคียง โดยวิธีบรรยาย สาธิต จำลองเหตุการณ์และมีการแจกคู่มือโดยมองว่าหัวใจสำคัญของการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งใน สปป.ลาว คณะผู้ไกล่เกลี่ยมิใช่บุคลากรผู้พิพากษาคดี แต่จะทำหน้าที่เป็นคนกลางให้คู่กรณีสามารถตกลงระงับคดีหรือความขัดแย้งด้วยความสมัครใจของทั้งสองฝ่าย โดยการไกล่เกลี่ยคู่กรณีที่เป็นฝ่ายผิดจะต้องยอมรับผิดก่อนคณะใกล้เคียงจึงจะเริ่มขบวนการไกล่เกลี่ยได้และการไกล่เกลี่ยยังเน้นในเรื่องคุณธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในชุมชน หรืออาจ

กล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนจะสัมฤทธิ์ผลมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับองค์ความรู้และความเข้าใจด้วยเป็นสำคัญ

3.2 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการระงับข้อพิพาทคดีอาญาโดยสันติวิธีในประเทศไทย

เมื่อการจัดการความขัดแย้งโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดขึ้นจากความพยายามทำให้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนยุติลง หรือบรรเทาความรุนแรงด้วยการประสานงาน ดำเนินการเอง หรือส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของคนในชุมชนตามรูปแบบสันติวิธี โดยใช้วิธีการเชิงสมานฉันท์ หรือวิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรง และกิจกรรมอาจเป็นในรูปกระบวนการหรือวิธีการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลด้วยกัน บุคคลหรือระหว่างบุคคลกับระเบียบกฎหมายของชุมชน ระหว่างชุดระเบียบกฎหมายของชุมชนกับระเบียบกฎหมายของรัฐก็ได้ ซึ่งเคยมีผลงานวิจัยได้กล่าวถึงข้อค้นพบในภาพรวมเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งของแต่ละภูมิภาคในประเทศไทยครบทั้ง 4 ภูมิภาคไว้ ดังต่อไปนี้³

1) การระงับข้อพิพาทในภาคเหนือ พบว่าระดับของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

(1) ข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกับบุคคล เช่น การขัดแย้งกันระหว่างพี่น้อง การขำร้างการทะเลาะกันในครอบครัว การทะเลาะวิวาท ชกต่อยเมาสุราอาละวาดระหว่างวัยรุ่นในหมู่บ้าน การแบ่งเขตที่ดินที่เป็นมรดกของบิดามารดา ความขัดแย้งในเรื่องน้ำเกี่ยวกับการทำการเกษตรไม่เพียงพอ การปลุกดันไม้รุกล้ำเข้าไปในเขตบ้านของเพื่อนบ้าน

(2) ข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม เช่น กองทุนหมู่บ้าน การทำถนนเข้าหมู่บ้าน การบริหารจัดการเรื่องการเงินกองทุนหมู่บ้าน หรือการใช้น้ำประปาของหมู่บ้านโดยผู้ใช้น้ำไม่ได้ติดตั้งมิเตอร์วัด และ

(3) ข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มกับรัฐ เช่น ความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันในแต่ละกลุ่ม หรือการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับกลุ่มเฟอร์นิเจอร์เกี่ยวกับเรื่องเงินกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น โดยมีวิธีการจัดการความขัดแย้งในทั้งสามระดับแตกต่างกันออกไป ได้แก่ หากเป็นปัญหาความขัดแย้งเล็กน้อยที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่มีข้อเรื่องระหว่างชุมชนหรือระหว่างหมู่บ้าน อาจเป็นเรื่องในครอบครัว ระหว่างเพื่อนบ้าน ส่วนใหญ่จะใช้การให้ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ได้รับความยอมรับนับถือ หรืออาจเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือเจ้าอาวาสช่วยรับฟังและแก้ไขปัญหา เรียกมาพูดคุยหรือห้ามปรามหรือไกล่เกลี่ยได้เป็นผลสำเร็จ แต่บางครั้งหากเป็นเรื่องระหว่างกลุ่มหรือคู่อริอีกฝ่ายเป็นรัฐ

³ ยศศักดิ์ โกไศยกานนท์ (2557). ยุติธรรมชุมชนในกระบวนการยุติธรรมไทย. คุยฎินิพนธ์ สาขานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. หน้า 158-159.

เช่น ปัญหาไม่มีที่ดินทำกินหรือไม่มีเอกสารสิทธิ ปัญหาที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตของรัฐ หรือทำกินในเขาป่าสงวน ก็อาจใช้วิธีการร้องเรียนหรือประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือนัดพบโดยจัดตัวแทนเข้าเจรจาปัญหาต่างๆ

2) การระงับข้อพิพาทในภาคอีสาน พบว่าส่วนใหญ่ลักษณะข้อพิพาทที่คล้ายกัน เช่น ปัญหาการขับขีรถเสียงดังรบกวนชาวบ้าน ปัญหายาเสพติดติดสารระเหย กัญชา ยาบ้า เฮโรอีน สารเสพติดร้ายแรง ปัญหาการพนันทุกประเภทในงานต่างๆภายในหมู่บ้าน ปัญหาการลักขโมยภายในชุมชน ปัญหาการหากินไม่ใช้ที่นาของตนเอง ปัญหาการทำลายทรัพย์สินของหมู่บ้านหรือทางราชการ ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าในเขตป่าสงวน ปัญหาการนำขยะไปทิ้งในที่สาธารณะ เป็นต้น แต่ที่มีความแตกต่างอยู่ตรงที่ภาคอีสานมีการตั้งกฎกติกาหมู่บ้านแล้วมีการปรับเงินด้วย เช่น การทะเลาะวิวาท การทะเลาะวิวาทในงานส่วนรวม งานพิธีต่างๆงานทำบุญอุทิศ งานประจำปีและเทศกาล ดำเนินการโดย ปรับคู่กรณีเฉพาะผู้ผิด เป็นเงินเข้าเป็น เงินกองกลางชุมชน กรณีที่เกิดความเสียหายมากให้ชดใช้ความเสียหาย เช่น ค่ามหรสพ หรืออื่นๆ ส่วนรูปแบบวิธีการจัดการความขัดแย้งก็คล้ายๆกัน คือในเบื้องต้นเมื่อมีปัญหาข้อพิพาทหรือได้รับความเดือดร้อนก็จะไปหาผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ปกครองท้องถิ่น เป็นต้น

3) การระงับข้อพิพาทในภาคกลาง เนื่องจากการเปลี่ยนจากสภาพสังคมเกษตรกรรมไปเป็นอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมากในชุมชนภาคกลาง ด้านปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับนายทุนจึงเกิดขึ้นมาก เช่น ปัญหาเรื่องการกู้ยืมและถือ โกง ชาวบ้านจำนวนมากจากนายทุน ปัญหาเรื่องความขัดแย้งเรื่องความไม่เป็นธรรมในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติระหว่างชาวบ้านกับนายทุนส่วนหนึ่ง และกับเจ้าหน้าที่ของรัฐอีกส่วนหนึ่ง ปัญหาเรื่องมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมหลายแห่ง เช่น โรงงานเฟอร์นิเจอร์ ปลอ่ยฝุ่นละอองปลิวออกมาปกคลุมบ้านเรือนของชาวบ้าน และปลิวลงตกค้างในแหล่งน้ำต่างๆทำให้ชาวบ้านมีปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาความสกปรก กรณีที่ค่อนข้างรุนแรงมากคือ โรงงานไม้อัด มีเตาเผาถ่านที่ปล่องควันดำ ส่งผลกระทบต่อสุขภาพเด็กนักเรียนและชาวบ้าน เพราะเตาเผาตั้งอยู่ใกล้โรงเรียนและชุมชน หรือปัญหาเรื่องการจ้างงานที่ไม่เป็นธรรม สำหรับวิธีการจัดการความขัดแย้งได้มีการกำหนดเป็นขั้นตอนแรก คือการใช้ผู้อาวุโสที่ชุมชนเคารพนับถือเป็นผู้ประนอมข้อพิพาทเบื้องต้น ขั้นตอนที่สอง คือการใช้เวทีประชาคมเกี่ยวกับปัญหาข้อพิพาทระหว่างบุคคลกับสังคมหรือระหว่างชุมชน ขั้นตอนที่สาม คือการใช้รูปแบบผสมผสานทั้งผู้อาวุโส เวทีประชาคมและกฎระเบียบ กติกา กฎหมายแล้วแต่กรณี และขั้นตอนสุดท้าย คือการรณรงค์ให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมรับรู้และดำเนินงานแก้ไขปัญหาให้ชุมชน

4) การระงับข้อพิพาทในภาคใต้ มีพื้นที่ติดทะเลก็เกิดปัญหาเรื่องการประมง เกี่ยวกับอวนลาก - อวนรุน และปะการังเทียม ปัญหาเกี่ยวกับการทิ้งขยะมูลฝอยไม่เป็นที่หรือถังขยะไม่เพียงพอ

ปัญหาเรื่องแพะที่ผู้เลี้ยงแพะปล่อยทำให้คนอื่นเดือดร้อน ปัญหาเรื่องว่างงานของกลุ่มสตรี และผู้ชายไปทำงานในมาเลเซีย ปัญหาเรื่องยาเสพติดในหมู่บ้าน ปัญหาเรื่องของการศึกษาของเด็กที่ด้อยโอกาส ปัญหาการแบ่งจัดสรรพื้นที่ทำกินในนิคม (นิคมบาเจาะ) ปัญหาการทำโครงการของหน่วยรัฐที่ทำกินและที่อยู่อาศัย ปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่เข้าใจในเรื่องของวัฒนธรรมท้องถิ่นในชุมชน ปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐพยายามยัดข้อหาโดยไม่มีหลักฐาน หรือปัญหาเกี่ยวกับชุมชนยังขาดการประชาสัมพันธ์ เรื่องข้อมูลข่าวสาร ส่วนวิธีการจัดการความขัดแย้งในเบื้องต้นก็ยังไม่แตกต่างจากพื้นที่ในภาคอื่นมากนัก แต่ที่เป็นเอกลักษณ์ค่อนข้างมากคือการจัดการความขัดแย้งระหว่างชาวไทยพุทธกับมุสลิมในพื้นที่น่าแปลกใจเป็นอย่างยิ่งกว่าผู้เฒ่าผู้แก่ของคู่ขัดแย้งมีการยอมรับกันสูงมากแม้จะนับถือกันคนละศาสนาแต่อาจเป็นเพราะอยู่ร่วมกันมานานจึงเกิดความเข้าใจกัน และที่สำคัญในภาคใต้ตอนล่างที่มีความไม่สงบนั้น แนวทางการสร้างความไว้วางใจของเจ้าหน้าที่รัฐกลายเป็นสิ่งที่ประชาชนในพื้นที่ต้องการมาก ตลอดทั้งการนำหลักคำสอนของศาสนาอิสลามมาใช้ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นก็เป็นสิ่งที่ใช้จัดการความขัดแย้งได้มากเช่นกัน

3.2.1 วิธีการระงับข้อพิพาทโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน

เมื่อจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน การทำให้ประชาชนรู้สึกมีความเป็นเจ้าของ โดยปรากฏได้ในรูปของการที่ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมยุติธรรมเชิงจารีตในท้องถิ่นหรือเครือข่ายยุติธรรมชุมชน โดยสัดส่วนของประชาชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการระงับข้อพิพาทโดยชุมชนมีระดับสูงกว่าสัดส่วนในการทำกิจกรรมของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม โดยมีวิธีการปฏิบัติงานที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการมีส่วนร่วมที่สำคัญๆแบ่งออกได้เป็น 5 กรณี คือ

- (1) ร่วมคิดหรือร่วมริเริ่ม
- (2) ร่วมวางแผนหรือร่วมตัดสินใจ
- (3) ร่วมลงมือหรือร่วมปฏิบัติ
- (4) ร่วมติดตามประเมินผล และ
- (5) ร่วมรับประโยชน์

โดยสามารถแยกอธิบายได้ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง ร่วมคิดหรือร่วมริเริ่ม เกิดขึ้นจากการร่วมวาดภาพอนาคตและความสำเร็จของยุติธรรมชุมชนภายใต้ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ทูทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และจิตสำนึกของชุมชน และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมคิดวางยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบงานยุติธรรมในชุมชนของตนเอง ซึ่งอาจเป็นเพียงบางส่วนหรือในงานภาพรวมทั้งหมดของ

ชุมชนก็ได้ ตามแต่พื้นฐานและความพร้อมของชุมชนในมิติคุณธรรมจะส่งเสริมสนับสนุนหรือรองรับได้

ขั้นตอนที่สอง ร่วมวางแผนหรือร่วมตัดสินใจ มาจากการกำหนดการทำงานร่วมกันของคนในชุมชนที่รวมกลุ่มกันขึ้นเป็นเครือข่ายคุณธรรมชุมชน เพื่อจัดทำแผนการระงับข้อพิพาทในชุมชนซึ่งประกอบด้วยโครงการหรือกิจกรรมต่างๆที่จะดำเนินการในช่วงเวลาที่กำหนด

ขั้นตอนที่สาม ร่วมลงมือหรือร่วมปฏิบัติ เกิดจากการรวมตัวกันของเครือข่ายกันในชุมชนเพื่อทำงานตามแผนงาน โครงการและกิจกรรมที่วางไว้ การปฏิบัติอาจต้องอาศัยความร่วมมือจากองค์กรท้องถิ่นและแหล่งทรัพยากรชุมชนต่างๆ ได้แก่ วัด โรงเรียน ร้านค้า วิทยุชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญหาท้องถิ่น ประชาสังคมกลุ่มต่างๆเพื่อร่วมกันปฏิบัติกิจกรรมให้ประสบผลสำเร็จ

ขั้นตอนที่สี่ ร่วมติดตามประเมินผล เป็นการร่วมตรวจสอบติดตามผลความก้าวหน้าและประเมินผลการดำเนินงานที่เครือข่ายคุณธรรมชุมชน ได้คิดและปฏิบัติร่วมกันเพื่อทราบและแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น อันทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนร่วมกัน

ขั้นตอนที่ห้า ร่วมรับประโยชน์ การที่ประชาชนในชุมชนรวมตัวกันเป็นเครือข่ายชุมชนและได้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ และร่วมติดตามประเมินผล จนบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งทำให้ทุกคนที่อยู่ร่วมกันในชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของชุมชนร่วมกันอย่างยั่งยืนได้ในที่สุด

3.2.2 ขั้นตอนการระงับข้อพิพาทโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน

สำหรับขั้นตอนการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 6 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง การเชิญชวน (Invitation) เป็นขั้นตอนสำคัญลำดับแรกเพื่อเชิญหรือแนะนำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำผิด และผู้สนับสนุนของทั้งสองฝ่าย รวมถึงสมาชิกชุมชนที่ได้รับผลกระทบด้วย หรือมีหน้าที่และความรับผิดชอบร่วมด้วยในเรื่องดังกล่าวเหล่านี้ให้ร่วมเข้าประชุม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือกระบวนการทำให้มีการเข้าร่วมประชุมโดยผู้ประสานงานจัดขึ้น โดยชี้แจงให้เห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องใช้เวลาที่ประชาคมร่วมกันทำความเข้าใจกับปัญหาและความขัดแย้ง ตลอดจนความเสียหายที่เกิดขึ้นในเบื้องต้น

ขั้นตอนที่สอง การรับทราบกฎเกณฑ์พื้นฐาน (Ground rules) เป็นขั้นตอนที่ผู้เข้าร่วมประชุมพึงตระหนักว่ามีกฎเกณฑ์พื้นฐานที่สำคัญๆ บางประการ ซึ่งเป็นข้อตกลงร่วมกันในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมชุมชนในครั้งนี้ ได้แก่ การดำเนินการไปตามที่ตกลงกัน ใครฝ่ายใดให้ข้อมูลก่อนหลัง การแสดงสิทธิใดๆ การไม่พูดสอดแทรกในขณะที่อีกฝ่ายกำลังพูด การเลือก

ประธานดำเนินงานประชุมหรืออื่นใดตามที่ตกลงหรือตามกติกาที่มีอยู่ เพื่อให้เกิดความเต็มใจที่จะดำเนินกระบวนการวิธีไปสู่ข้อสรุป

ขั้นตอนที่สาม การบรรยายความรู้สึก การสรุปและการตระหนัก (Describe summarize and recognize) เป็นขั้นตอนกระบวนการวิธีทางจิตวิทยาที่ผลักดันให้ผู้พูดและผู้ฟัง โดยจะเป็นการสรุปความภายหลังจากที่จบการฟัง ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เชิงตระหนักจากการสนทนา จากนั้นพิจารณาว่าจากประสบการณ์ดังกล่าวต่างตระหนักถึงคุณค่า ความหมาย ความรู้สึก ความเสียหายที่อีกฝ่ายประสบ หรือชุมชนประสบอย่างไร ถ้ายังไม่ประจักษ์ให้ย้อนกลับมาดำเนินกระบวนการในขั้นตอนนี้ซ้ำอีกครั้ง

ขั้นตอนที่สี่ การแสวงหาความลงตัวในข้อตกลงร่วมกัน (Search for agreement) เป็นขั้นตอนที่ต้องอาศัยการบูรณาการหลักความยุติธรรม (restore equity) โดยทำการสอบถามว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาและเยียวยาความเสียหายอย่างไร ในวิถีทางที่เป็นไปได้ เพื่อค้นหาคำตอบที่นำไปสู่ทางออกต่อปัญหาเรื่องนั้น รวมถึงการแสดงเจตนาให้ความมั่นใจในอนาคต (clarify future intentions) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สอบถามว่าจะสามารถป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นนี้อีกในอนาคตได้อย่างไรด้วย

ขั้นตอนที่ห้า ข้อตกลงและแสดงความยินดี (Summarize agreement and congratulate) เป็นขั้นตอนที่ค้นหาข้อบรรลุถึงข้อตกลงร่วมกัน กำหนดนัดประชุมเพื่อติดตามผลและแสดงความยินดีกับทุกฝ่ายให้ความร่วมมือ แต่ถ้ายังไม่สามารถบรรลุข้อตกลงกันได้ก็ให้ย้อนกลับไปเริ่มใหม่อีกครั้ง

ขั้นตอนที่หก ติดตามผล (Follow up) เป็นขั้นตอนสุดท้ายในการติดตามตรวจสอบคู่มือการรักษาสัญญาด้วยการปฏิบัติตามข้อตกลงกันไว้หรือไม่มากนักเพียงใด ถ้าได้รับรายงานว่ามีปัญหาการไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงกันก็ให้ย้อนกลับไปเริ่มกระบวนการใหม่อีกครั้ง

ดังนั้นการระงับข้อพิพาทโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น จะต้องอาศัยวิธีการและขั้นตอนข้างต้นแทบทั้งสิ้น และต้องคำนึงถึงปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งด้วย คือจะต้องมาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง แม้บางกรณีอาจเป็นโครงการของรัฐหรือหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมเป็นผู้ริเริ่มก็ตาม แต่กระบวนการยุติธรรมชุมชนจะประสบผลสำเร็จได้ ชุมชนจะต้องเข้าใจและยอมรับโครงการนั้น และจะต้องเต็มใจเข้ามามีส่วนร่วมด้วย หากเพียงแต่ให้กระบวนการยุติธรรมโดยรัฐเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการแต่ฝ่ายเดียว คงไม่สามารถบรรลุผลอย่างยั่งยืนได้ หัวใจสำคัญของความสำเร็จในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมชุมชนดังกล่าว จึงอยู่ที่คนในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดได้สัมผัส มีส่วนร่วมและมีส่วนได้เสียกับความยุติธรรมและความสงบสุขในชุมชนนั้นๆ ได้มีโอกาส และช่องทางที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการยุติธรรมภาครัฐ ในการแก้ปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง อันเป็นบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน ใน

ขณะเดียวกันก็ย่อมเป็นการสร้างความเป็นธรรมทางสังคมด้วยในอีกรูปแบบหนึ่ง อีกทั้งยังเป็นการแก้ปัญหาชุมชนได้อย่างตรงจุด เพราะสังคมที่ปราศจากความเป็นธรรมนี้เองที่เป็นสาเหตุนำไปสู่ความขัดแย้ง ความไม่สงบสุขและนำไปสู่ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาข้อพิพาทและความขัดแย้งต่างๆ ในชุมชนไม่สิ้นสุด

3.2.3 ช่องทางการระงับข้อพิพาทโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน⁴

ปัจจุบันช่องทางการระงับข้อพิพาทที่เป็นทางการในระดับท้องถิ่น ประกอบด้วย 2 ช่องทางหลัก ได้แก่ช่องทางการระงับข้อพิพาทโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน กับช่องทางการระงับข้อพิพาทโดยอำเภอหรือเขต ซึ่งมีรายละเอียดโดยสังเขปดังนี้

3.2.3.1 ช่องทางการระงับข้อพิพาทโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน⁵ จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 28 ตรี โดยมีผู้ใหญ่บ้านดำรงตำแหน่งเป็นประธาน มีกรรมการ โดยตำแหน่ง ได้แก่ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีภูมิลำเนาในหมู่บ้าน ผู้นำ ผู้แทนกลุ่ม หรือองค์กรในหมู่บ้าน และมีกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ถึง 10 คน ซึ่งมาจากการเลือกตั้งของราษฎรในหมู่บ้านแล้วให้นายอำเภอพิจารณาแต่งตั้ง กฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการ ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน ได้แก่ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประณีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 ซึ่งกำหนดว่า คู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถแสดงความจริงใจให้มีการไกล่เกลี่ยต่อผู้ใหญ่บ้าน หากข้อพิพาทเกิดขึ้นในหมู่บ้านหรือคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้าน โดยจะต้องเป็นข้อพิพาททางแพ่งหรืออาญาในความผิดต่อส่วนตัวเท่านั้น กระบวนการระงับข้อพิพาทจะเริ่มขึ้นเมื่อคู่พิพาททุกฝ่ายแสดงความยินยอมเข้าร่วมกระบวนการ โดยคณะกรรมการหมู่บ้านจะมอบหมายให้กรรมการไม่น้อยกว่า 2 คน เป็นผู้ดำเนินการแทนในการสอบถาม ตรวจสอบเอกสาร วัตถุ หรือสถานที่ รวมถึงการประณีประนอมคู่พิพาททุกฝ่ายพร้อมกัน โดยอาศัยหลักกฎหมายหรือจารีตประเพณีท้องถิ่นที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย

3.2.3.2 ช่องทางการระงับข้อพิพาทโดยอำเภอหรือเขต⁶ พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2550 มาตรา 14 กำหนดให้อำเภอมีหน้าที่ไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทในกรณีที่เป็นข้อพิพาททางแพ่งเกี่ยวกับที่ดิน มรดก หรือมีทุนทรัพย์ไม่เกิน 200,000 ในกรณีที่คู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอำเภอ และมีหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อ

⁴ รายงานสำรวจกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระดับท้องถิ่นในประเทศไทย. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://v-reform.org/v-report/local-mediation-in-thailand/> [2559, 12 ธันวาคม].

⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁶ อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 4.

พิพาททางอาญาในความผิดต่อส่วนตัวที่ไม่ใช่เรื่องเพศซึ่งเกิดขึ้นในเขตอำเภอ ทั้งนี้ เนื้อหาในส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับการไต่ถามและประณอมข้อพิพาททางแพ่งให้บังคับใช้ในเขตของกรุงเทพมหานคร โดยอนุโลมด้วย สำหรับหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินการ ปรากฏโดยละเอียดในกฎกระทรวงว่าด้วยการไต่ถามและประณอมข้อพิพาททางแพ่ง พ.ศ. 2553 และกฎกระทรวงว่าด้วยการไต่ถามความผิดที่มีโทษทางอาญา พ.ศ. 2553 ดังนี้

ในกรณีข้อพิพาททางแพ่ง กฎกระทรวงว่าด้วยการไต่ถามและประณอมข้อพิพาททางแพ่ง พ.ศ. 2553 กำหนดให้คู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถแจ้งความประสงค์ให้มีการไต่ถามและประณอมข้อพิพาทต่อนายอำเภอ แล้วให้นายอำเภอแจ้งและสอบถามความประสงค์ของฝ่ายที่เหลือ หากทุกฝ่ายยินยอมให้เริ่มดำเนินการ สำหรับการคัดเลือก “คณะบุคคลผู้ทำหน้าที่ไต่ถามและประณอมข้อพิพาท” ต้องย้อนกลับไปพิจารณาพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2550 มาตรา 14 ซึ่งกำหนดว่าให้คู่พิพาทเลือกบุคคลฝ่ายละ 1 คน หลังจากนั้นกฎกระทรวงว่าด้วยการไต่ถามความผิดที่มีโทษทางอาญา พ.ศ. 2553 กำหนดต่อว่าการเลือกตั้งกล่าว ให้เลือกจากบัญชีรายชื่อที่จัดทำเตรียมไว้จากการประกาศรับสมัครบุคคลในพื้นที่ คัดกรองโดยนายอำเภอ และให้ความเห็นชอบโดยคณะกรรมการจังหวัด ส่วนประธานคณะผู้ไต่ถามนั้นให้คู่พิพาทร่วมกันเลือกว่าจะเป็นนายอำเภอ พนักงานอัยการจังหวัด หรือปลัดอำเภอก็ได้ ในส่วนกระบวนการ ให้ประธานคณะผู้ไต่ถามชี้แจงวิธีการดำเนินการให้คู่พิพาททราบ รับฟังข้อเท็จจริงเบื้องต้นต่อหน้าคู่กรณีทุกฝ่าย หลังจากนั้นให้เปิดโอกาสให้คู่พิพาทเสนอข้อผ่อนผันต่อกัน แล้วเสนอทางเลือกและดำเนินการไต่ถามและประณอมข้อพิพาท

สำหรับเรื่องกรอบระยะเวลาดำเนินการ ต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จในเวลาไม่เกิน 3 เดือน ขยายเวลาได้ครั้งละไม่เกิน 3 เดือน ในกรณีจำเป็นและคู่พิพาทยินยอม แต่รวมแล้วไม่เกิน 1 ปี ทั้งนี้ พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2550 มาตรา 14 ยังได้กำหนดว่าอายุความในการฟ้องร้องคดีสะกดหยุดลงนับแต่วันยื่นข้อพิพาทจนถึงวันสิ้นสุดกระบวนการ การกำหนดดังกล่าวเพื่อจูงใจให้คู่พิพาทไม่ต้องกังวลว่าการเข้าสู่กระบวนการจะทำให้ล่าช้าจนคดีขาดอายุความไม่สามารถฟ้องร้องได้

ส่วนในกรณีข้อพิพาททางอาญา กฎกระทรวงว่าด้วยการไต่ถามความผิดที่มีโทษทางอาญา พ.ศ. 2553 กำหนดให้ผู้เสียหายหรือผู้ถูกกล่าวหาสามารถแสดงความประสงค์ต่อนายอำเภอหรือปลัดอำเภอในเขตนั้น หลังจากนั้นให้นายอำเภอแจ้งและสอบถามฝ่ายที่เหลือว่ายินยอมเข้าสู่กระบวนการหรือไม่ หากคู่พิพาททุกฝ่ายยินยอมให้เริ่มดำเนินการ โดยให้นายอำเภอหรือปลัดอำเภอทำหน้าที่เป็นผู้ไต่ถาม ก่อนเริ่มดำเนินการ ให้นายอำเภอหรือปลัดอำเภอที่รับข้อพิพาทไว้แจ้งให้ทุกฝ่ายทราบว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถบอกเลิกการดำเนินการเมื่อใดก็ได้ แต่ใน

กรณีที่กระบวนการดำเนิน ไปจนกระทั่งทั้งสองฝ่าย ได้ตกลงจัดทำหนังสือตกลงยินยอม สติธิการนำคดีอาญามาฟ้องจะระงับลงทันที

การสอบถามรายละเอียดเกี่ยวกับข้อพิพาทให้ดำเนินการต่อหน้าทุกฝ่าย ยกเว้นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่มาตามที่นัดหมายโดยไม่มีเหตุอันควร ส่วนการไกล่เกลี่ยให้กระทำพร้อมหรือแยกกันก็ได้ โดยแต่ละฝ่ายสามารถให้บุคคลที่ไว้วางใจไม่เกิน 2 คนเข้ารับฟัง ยกเว้นครั้งใดที่ผู้ไกล่เกลี่ยเห็นว่าการอนุญาตจะทำให้เกิดอุปสรรค ทั้งนี้ ให้ผู้ไกล่เกลี่ยเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเสนอข้อผ่อนผันต่อกัน เสนอทางเลือก และห้ามเปิดเผยข้อเท็จจริงที่ได้มาจากการดำเนินการยกเว้นเป็นการเปิดเผยตามคำสั่งศาล ในส่วนกรอบระยะเวลาการดำเนินการ กฎกระทรวงว่าด้วยการไกล่เกลี่ยฯ กำหนดว่าให้ดำเนินการให้แล้วเสร็จภายใน 15 วัน และขยายเวลาได้อีก 15 วันหากผู้เสียหายและผู้ถูกกล่าวหายินยอม นอกจากนี้ พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2550 มาตรา 14 ยังกำหนดเพิ่มเติมว่าหากดำเนินการไม่สำเร็จ ให้เริ่มนับอายุความการร้องทุกข์ตั้งแต่วันที่มีการจำหน่ายข้อพิพาท

ผลลัพธ์ของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในระดับท้องถิ่นนั้น ถือได้ว่าโดยรวมไม่แตกต่างจากการไกล่เกลี่ยในชั้นศาล กล่าวคือหากคู่พิพาทสามารถจัดทำสัญญาประนีประนอมยอมความในกรณีข้อพิพาททางแพ่ง เนื้อหาตามสัญญาดังกล่าวจะผูกพันคู่พิพาท ถ้าภายหลังฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ทำตาม ฝ่ายที่เสียหายฟ้องร้องต่อศาลเพื่อขอให้ศาลพิจารณาว่าสัญญามีเนื้อความขัดต่อหลักกฎหมายหรือไม่ หากไม่ให้มีคำสั่งบังคับใช้สัญญา (แต่หากเป็นสัญญาประนีประนอมที่จัดทำขึ้นในชั้นศาล และศาลได้พิพากษาตามเนื้อหาไปแล้ว สามารถบังคับใช้ได้) ส่วนข้อพิพาททางอาญาในความผิดต่อส่วนตัว คู่พิพาทสามารถระงับข้อพิพาทได้ผ่านการแสดงพฤติการณ์ยอมความ เช่น ถอนคำร้องทุกข์ในชั้นพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ ทำหนังสือแสดงข้อตกลงการยอมความ ซึ่งเหล่านี้จะส่งผลให้สิทธิในการฟ้องร้องคดีอาญาต่อศาลระงับไป หากภายหลังฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่กระทำตามที่ตกลงกันไว้ ฝ่ายที่เสียหายจะมีสิทธิฟ้องร้องเป็นคดีแพ่งเพื่อเรียกค่าเสียหายตามที่เห็นสมควรหรือเคยตกลงกันไว้เท่านั้น

กรณีที่เป็นข้อพิพาททางแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ซึ่งหมายถึงกรณีที่การกระทำผิดทางอาญาที่เกิดขึ้น ได้สร้างความเสียหายที่ทำให้ผู้กระทำผิดต้องรับผิดชอบทางแพ่งด้วย ในทางกฎหมายจะถือว่าประเด็นทางแพ่งกับอาญานั้นแยกออกจากกัน ดังนั้นจึงต้องแยกดำเนินการระหว่างการทำสัญญาประนีประนอมเพื่อยุติข้อพิพาททางแพ่ง กับการยอมความในกรณีข้อพิพาททางอาญา ผลสำเร็จทางใดทางหนึ่งจะไม่ส่งผลให้สิทธิในการฟ้องร้องดำเนินการอีกทางหนึ่งหมดไปด้วย อย่างไรก็ตาม คู่พิพาทสามารถจัดทำสัญญาประนีประนอมแล้วระบุในเนื้อหาว่าให้มีการระงับข้อพิพาทหรือคดีทั้งทางแพ่งและทางอาญาได้ กล่าวได้ว่าช่องทางในระดับท้องถิ่นที่กล่าวไป มี

ความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะจุดคัดกรองเพื่อระงับข้อพิพาทก่อนจะลุกลามไปสู่การร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนหรือฟ้องร้องต่อศาล นอกจากนี้ หากช่องทางดังกล่าวมีประสิทธิภาพและเปิดกว้างการมีส่วนร่วมเพียงพอ ยังสามารถเป็นช่องทางช่วยสนับสนุนแนวคิดเรื่องยุติธรรมชุมชนซึ่งเปิดให้คนในชุมชนมา มีบทบาทในการเจรจาไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทกันเองอีกด้วย ดังนั้นจึงควรสนับสนุนให้เกิดการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับกระบวนการระงับข้อพิพาทระดับท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน หรืออำเภอและเขตที่กล่าวไป และพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการในท้องที่ รวมถึงมีการกำหนดหน่วยงานที่ทำหน้าที่สนับสนุนและพัฒนา เพื่อให้การดำเนินการมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ควรสนับสนุนแนวทางการให้คนในชุมชนมีบทบาทในการดำเนินการตามวิถีท้องถิ่นซึ่งได้เริ่มเกิดขึ้นแล้วในประเทศไทย แล้วหาทางปรับให้กระบวนการทางการในพื้นที่ที่กล่าวไปในบทความนี้รองรับและสอดคล้องประสานกับแนวทางดังกล่าว เพื่อเสริมความเข้มแข็งให้กับกระบวนการยุติธรรมชุมชน